Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (neljas koda)

14. jaanuar 2021 *

Eelotsusetaotlus – Riigihange – Direktiiv 2014/24/EL – Artikli 57 lõige 6 – Fakultatiivsed hankemenetlusest kõrvaldamise alused – Ettevõtja võetud meetmed tõendamaks oma usaldusväärsust olenemata fakultatiivse kõrvaldamise aluse olemasolust – Ettevõtja kohustus esitada tõendeid nende meetmete kohta omal algatusel – Vahetu õigusmõju

Kohtuasjas C-387/19,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Raad van State (Belgia kõrgeima halduskohtuna tegutsev riiginõukogu) 7. mai 2019. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 17. mail 2019, menetluses

RTS infra BVBA,

Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel BVBA

versus

Vlaamse Gewest,

EUROOPA KOHUS (neljas koda),

koosseisus: koja president M. Vilaras, kohtunikud N. Piçarra, D. Šváby (ettekandja), S. Rodin ja K. Jürimäe,

kohtujurist: M. Campos Sánchez-Bordona,

kohtusekretär: A. Calot Escobar,

arvestades kirjalikku menetlust,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

– RTS infra BVBA ja Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel BVBA, esindaja: *advocaat* J. Goethals,

– Belgia valitsus, esindajad: *advocaten* J.-C. Halleux, L. Van den Broeck ja C. Pochet, keda abistasid *advocaten* F. Judo ja N. Goethals,

– Eesti valitsus, esindaja: N. Grünberg,

– Ungari valitsus, esindaja: M. Z. Fehér,

* Kohtumenetluse keel: hollandi.

– Austria valitsus, esindajad: J. Schmoll ja M. Fruhmann,

– Euroopa Komisjon, esindajad: L. Haasbeek ja P. Ondrůšek,

olles 17. septembri 2020. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

1 Eelotsusetaotlus käsitleb küsimust, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. veebruari 2014. aasta direktiivi 2014/24/EL riigihangete kohta ja direktiivi 2004/18/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (ELT 2014, L 94, lk 65) (muudetud komisjoni 24. novembri 2015. aasta delegeeritud määrusega (EL) 2015/2170 (ELT 2015, L 307, lk 5) (edaspidi „direktiiv 2014/24“) artikli 57 lõikeid 4, 6 ja 7.

2 Taotlus on esitatud kohtuvaidluses ühelt poolt RTS infra BVBA ja Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel BVBA ning teiselt poolt Vlaams Gewesti (Flaami piirkond, Belgia) vahelises kohtuvaidluses, mis puudutab viimati nimetatu otsust kõrvaldada need kaks äriühingut riigihankemenetlusest.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

Direktiiv 2014/24

3 Direktiivi 2014/24 põhjendus 102 on sõnastatud järgmiselt:

„[…] tuleks võimaldada ettevõtjatele vastavusmeetmete võtmist kuriteo või väärteo tagajärgede heastamiseks ning edasiste rikkumiste tõhusaks ärahoidmiseks. Sellised meetmed võivad seisneda eelkõige personali- ja organisatsioonimeetmetes, nagu igasuguste suhete lõpetamine väärteos osalenud isikute või organisatsioonidega, sobivad personali ümberkorraldamise meetmed, aruandlus- ja kontrollisüsteemide rakendamine, sisekontrolliüksuse loomine nõuetele vastavuse jälgimiseks ning organisatsioonisiseste vastutus- ja hüvitamiseeskirjade vastuvõtmine. Kui sellised meetmed pakuvad piisavaid tagatisi, ei tohiks kõnealust ettevõtjat enam ainult eespool kirjeldatud põhjustel menetlusest kõrvaldada. Ettevõtjatel peaks olema võimalus taotleda hankemenetluses võimalikuks osalemiseks võetud vastavusmeetmete läbivaatamist. Selle võimaluse kohaldamiseks täpsete menetluslike ja sisuliste tingimuste kindlaksmääramine peaks jääma siiski liikmesriikidele. Eelkõige peaks liikmesriikidel olema vabadus otsustada, kas nad soovivad jätta asjakohaste hindamiste läbiviimise konkreetsete avaliku sektori hankijate ülesandeks või usaldavad selle teistele ametiasutustele kas tsentraalsel või detsentraalsel tasandil.“

4 Direktiivi artikli 18 „Riigihanke üldpõhimõtted“ lõikes 1 on sätestatud:

„Avaliku sektori hankijad kohtlevad ettevõtjaid võrdselt ja mittediskrimineerivalt ning tegutsevad läbipaistvalt ja proportsionaalselt.

[…]“.

5 Direktiivi artikli 57 „Kõrvaldamise alused“ lõigetes 4–7 on sätestatud:

„4. Avaliku sektori hankija võib jätta ettevõtja hankemenetluses osalemisest kõrvale või liikmesriigid võivad temalt nõuda ettevõtja hankemenetluses osalemisest kõrvalejätmist, kui ettevõtja on ühes järgmises olukorras:

[…]

c) kui avaliku sektori hankija suudab mis tahes asjakohaste vahenditega tõendada, et ettevõtja on raskelt eksinud ametialaste käitumisreeglite vastu, mis muudab ta aususe küsitavaks;

[…]

g) kui ettevõtja puhul on esinenud tõsiseid või pidevaid puudujääke varasema riigihankelepingu või avaliku sektori hankijaga sõlmitud varasema hankelepingu või varasema kontsessioonilepingu kohase olulise nõude täitmisel, mille tulemusel on see leping tulnud enneaegselt lõpetada, makstud kahjutasu või rakendatud sellega võrreldavaid sanktsioone;

h) ettevõtja on hankemenetlusel osalemisest kõrvaldamise aluste puudumise või kvalifitseerimise tingimuste täitmise kontrollimiseks nõutavate andmete esitamisel esitanud valeandmeid, on jätnud sellise teabe esitamata või ei ole suuteline esitama artikli 59 kohaselt nõutavaid täiendavaid dokumente, […]

[…]

5. […]

Igal hetkel menetluse käigus võib avaliku sektori hankija ettevõtja menetlusest kõrvale jätta või liikmesriigid võivad temalt nõuda ettevõtja kõrvalejätmist, kui selgub, et asjaomane ettevõtja on enne menetlust või menetluse käigus toimepandud teost või tegematajätmisest tulenevalt ühes lõikes 4 osutatud olukordadest.

6. Iga ettevõtja, kes on mõnes lõigetes 1 ja 4 osutatud olukorras, võib esitada tõendeid selle kohta, et tema poolt võetud meetmed on piisavad tõendamaks tema usaldusväärsust, olenemata vastava kõrvaldamise aluste olemasolust. Kui selliseid tõendeid peetakse piisavateks, siis ei kõrvaldata asjaomast ettevõtjat hankemenetlusest.

Selleks peab ettevõtja tõendama, et on maksnud või võtnud kohustuse maksta hüvitist kuriteo või väärteoga põhjustatud mis tahes kahju eest, selgitanud põhjalikult asjaolusid, tehes uurimisorganitega aktiivset koostööd, ning võtnud konkreetseid tehnilisi ning organisatsiooni ja töötajatega seotud meetmeid, mis võimaldavad vältida edasisi kuritegusid või väärtegusid.

Ettevõtja võetud meetmete hindamisel võetakse arvesse kuriteo või väärteo raskust ja konkreetseid asjaolusid. Kui meetmeid peetakse ebapiisavateks, saadetakse ettevõtjale sellise otsuse põhjendus.

Ettevõtjal, kes on lõpliku otsusega hankemenetluses või kontsessiooni andmise menetluses osalemisest kõrvaldatud, ei ole õigust selle otsusega määratud kõrvaldamise perioodil kasutada käesolevas lõikes kirjeldatud võimalust nendes liikmesriikides, kus kõnealune otsus kehtib.

7. Liikmesriigid kehtestavad käesoleva artikli rakendamise tingimusi käsitlevad õigusnormid, võttes arvesse liidu õigust. Eelkõige määravad nad kindlaks kõrvaldamise perioodi maksimaalse pikkuse, kui ettevõtja ei ole võtnud lõikes 6 nimetatud meetmeid oma usaldusväärsuse tõendamiseks. Kui

kõrvaldamise perioodi ei ole lõplikus otsuses kehtestatud, ei tohi see periood olla pikem kui viis aastat alates süüdimõistva kohtuotsuse tegemise kuupäevast lõikes 1 osutatud juhtumite puhul ning kolm aastat alates asjaomase sündmuse toimumise kuupäevast lõikes 4 osutatud juhtumite puhul.“

6 Sama direktiivi artikli 59 „Euroopa ühtne hankedokument“ lõigetes 1 ja 2 on sätestatud:

„1. Osalemistaotluste või pakkumuste esitamise ajal peab avaliku sektori hankija aktsepteerima pakkujate endi ajakohastatud kinnitusi sisaldavat Euroopa ühtset hankedokumenti esialgsete tõenditena ametiasutuste või kolmandate isikute poolt väljastatavate tõendite asemel, milles kinnitatakse, et asjaomane ettevõtja vastab mõnele järgmistest tingimustest:

a) ta ei ole üheski artiklis 57 osutatud olukorras, mille puhul nad jäetakse või neid võidakse jätta menetlusest kõrvale;

[…]

Euroopa ühtne hankedokument sisaldab ettevõtja ametlikku avaldust selle kohta, et asjaomane kõrvaldamise alus ei ole kohaldatav ja/või asjaomane kvalifitseerimise tingimus on täidetud, ning selles esitatakse avaliku sektori hankija nõutav asjakohane teave. Lisaks esitatakse selles ametiasutuse või kolmanda isiku andmed, kes vastutab täiendavate dokumentide koostamise eest, ning see sisaldab ametlikku avaldust selle kohta, et ettevõtja saab taotluse korral need täiendavad dokumendid viivitamata esitada.

[…]

2. Euroopa ühtne hankedokument koostatakse standardvormi põhjal. Komisjon kehtestab standardvormi rakendusaktidega. […]“.

7 Direktiivi 2014/24 artikli 69 „Põhjendamatult madala maksumusega pakkumused“ lõikes 1 on sätestatud:

„Avaliku sektori hankija palub ettevõtjatel selgitada pakkumuses esitatud hindu või kulusid, kui pakkumused tunduvad olevat asjaomaste ehitustööde, asjade või teenuste kohta põhjendamatult madala maksumusega.“

8 Direktiivi 2014/24 artikli 90 lõikes 1 on ette nähtud, et liikmesriigid jõustavad selle direktiivi täitmiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid 18. aprilliks 2016, samas kui selle direktiivi artikli 91 esimene lõige sätestab, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu 31. märtsi 2004. aasta direktiiv 2004/18/EÜ ehitustööde riigihankelepingute, asjade riigihankelepingute ja teenuste riigihankelepingute sõlmimise korra kooskõlastamise kohta (ELT 2004, L 134, lk 114; ELT eriväljaanne 06/07, lk 132) tunnistatakse kehtetuks alates 18. aprillist 2016.

Rakendusmäärus (EL) 2016/7

9 Komisjoni 5. jaanuari 2016. aasta rakendusmääruse (EL) 2016/7, millega kehtestatakse Euroopa ühtse hankedokumendi standardvorm (ELT 2016, L 3, lk 16), 2. lisa „Euroopa ühtse hankedokumendi standardvorm“ III osa C jaos on muu hulgas kaks järgmist veergu:

„[…]	[…]
Kas ettevõtja on süüdi ametialaste käitumisreeglite olulises rikkumises […]? Kui jah, esitage üksikasjad:	[] jah [] ei [……] Kui jah, kas ettevõtja võtnud meetmeid usaldusväärsuse tõendamiseks („Self-cleaning“)? [] jah [] ei Kui jah, kirjeldage palun võetud meetmeid: [……]
[…]	[…]
Kas ettevõtja on kogenud, et varasem riigihankeleping või võrgustiku sektori hankijaga sõlmitud varasem hankeleping või varasem kontsessioonileping on lõpetatud enneaegselt, või on makstud kahjutasu või rakendatud sellega võrreldavaid sanktsioone seoses kõnealuse varasema lepinguga? Kui jah, esitage üksikasjad:	[] jah [] ei [……] Kui jah, kas ettevõtja võtnud meetmeid usaldusväärsuse tõendamiseks („Self-cleaning“)? [] jah [] ei Kui jah, kirjeldage palun võetud meetmeid: [……]
[…]	[…]“.

Belgia õigus

10 Belgia 15. juuli 2011. aasta kuningliku dekreedi klassikalises sektoris riigihankelepingute sõlmimise kohta (*Belgisch Staatsblad*, 9.8.2011, lk 44862) põhikohtuasjas kohaldatavas redaktsioonis artikli 61 lõike 2 punktis 4 on sätestatud:

„Vastavalt [15. juuni 2006. aasta seaduse riigihangete ning teatud ehitustööde, asjade ja teenuste riigihankelepingute kohta (wet van 15 juni 2006 overheidsopdrachten en bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten, *Belgisch Staatsblad*, 15.2.2007, lk 7355)] artiklile 20 võib hankemenetlusest kõrvaldada taotleja või pakkuja:

[…]

4° kes on raskelt eksinud ametialaste käitumisreeglite vastu;

[…]“.

11 Belgia 17. juuni 2016. aasta riigihangete seaduse (wet van 17 juni 2016 inzake overheidsopdrachten, *Belgisch Staatsblad*, 14.7.2016, lk 44219), mis jõustus 30. juunil 2017 (edaspidi „17. juuni 2016. aasta seadus“) artiklis 70 on sätestatud:

„Iga taotleja või pakkuja, kes on mõnes artiklis 67 või 69 osutatud olukorras, võib esitada tõendid selle kohta, et tema võetud meetmed on piisavad tõendamaks tema usaldusväärsust, olenemata asjaomase kõrvaldamise aluse olemasolust. Kui hankija leiab, et need tõendid on piisavad, ei kõrvaldata asjaomast taotlejat või pakkujat hankemenetlusest.

Selleks peab taotleja või pakkuja tõendama, et on maksnud või võtnud kohustuse maksta hüvitist kuriteo või väärteoga põhjustatud mis tahes kahju eest, selgitanud põhjalikult asjaolusid, tehes uurimisorganitega aktiivset koostööd, ning võtnud konkreetsed tehnilised ja organisatsioonilised ning töötajatega seotud meetmeid, mis võimaldavad vältida edasisi kuritegusid või väärtegusid.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

12 Belgia 11. mai 2016. aasta väljaandes *Bulletin der Aanbestedingen* (riigihangete teataja) ja 13. mai 2016. aasta *Euroopa Liidu Teatajas* avaldatud hanketeatega algatas Agentschap Wegen en Verkeer van het Vlaamse gewest (Flaami piirkonna maantee- ja liiklusamet, Belgia) afdeling Wegen en Verkeer Oost-Vlaanderen (Ida-Flandria teede ja liikluse talitus, Belgia) ehitustööde hankemenetluse Nieuwe Steewegi (N60) liiklussõlme ja kiirteel E17 De Pinte’s pealesõidu- ja väljasõiduteede ehitamiseks. Teates viidati muu hulgas 15. juuli 2011. aasta kuningliku dekreedi klassikalises sektoris riigihankelepingute sõlmimise kohta põhikohtuasjas kohaldatava redaktsiooni artikli 61 lõigetes 1 ja 2 nimetatud kõrvaldamise alustele, mille hulgas on „raske eksimus ametialaste käitumisreeglite vastu“.

13 Kui oli laekunud kuus pakkumust, mille hulgas oli põhikohtuasja kaebajate pakkumus, jättis Flaami piirkond 13. oktoobri 2016. aasta otsusega viimati nimetatud hankemenetlusest kõrvale ja tunnistas edukaks ettevõtja, kes oli esitanud kõige madalama maksumusega nõuetekohase pakkumuse.

14 Flaami piirkond põhjendas põhikohtuasja kaebajate hankemenetlusest kõrvaldamist asjaoluga, et sama hankijaga kui põhikohtuasjas sõlmitud varasemate hankelepingute täitmisel olid nad pannud toime „raskeid eksimusi ametialaste käitumisreeglite vastu“, millest enamiku eest oli neid karistatud ja mis puudutasid selliseid olulisi hankelepingu täitmise aspekte, mille kohta nad nüüd olid jälle pakkumuse esitanud. Selles kontekstis leidis Flaami piirkond, et põhikohtuasja kaebajate rasked ja korduvad lepingurikkumised tekitavad kahtlusi ja ebakindlust küsimuses, kas nad suudavad tagada uue hankelepingu nõuetekohase täitmise.

15 Põhikohtuasja kaebajad pöördusid eelotsusetaotluse esitanud kohtusse nõudega tühistada 13. oktoobri 2016. aasta otsus. Nad väidavad sellega seoses, et enne, kui nad väidetavate raskete ametialaste eksimuste tõttu hankemenetlusest kõrvaldati, oleks neil pidanud olema võimalik end selles küsimuses kaitsta ja seega tõendada, et nad on nende eksimuste tagajärjed heastanud sobivate heastamismeetmetega, nagu on ette nähtud direktiivi 2014/24 artikli 57 lõikes 6, millel on nende väitel vahetu õigusmõju.

16 Hankija ei nõustu, et sellel sättel on vahetu õigusmõju. Ta rõhutab veel, et kuigi 17. juuni 2016. aasta seadus jõustus alles 30. juunil 2017, st pärast 13. oktoobri 2016. aasta otsuse vastuvõtmist, on selle seaduse artiklis 70 konkreetselt ette nähtud, et asjaomane ettevõtja peab omal algatusel teatama võetud heastamismeetmetest. Kuna direktiivis 2014/24 ei ole ühtegi sätet selle kohta, millal ja kuidas tuleb võetud heastamismeetmeid tõendada, soovib hankija neil asjaoludel tugineda 17. juuni 2016. aasta seaduse artiklile 70.

17 Selleks et hinnata talle esitatud kaebuse põhjendatust, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas direktiivi 2014/24 artikli 57 lõigetega 4, 6 ja 7 on vastuolus see, kui ettevõtja võidakse hankemenetlusest kõrvaldada raske eksimuse tõttu ametialaste käitumisreeglite vastu, ilma et hankija oleks enne tal palunud tõendada, et ta on sellest olenemata usaldusväärne või oleks hanke alusdokumentides selle tõendamist nõutud.

18 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et kuna asjaomasele pakkujale ette heidetud ametialaste käitumisreeglite vastu raskelt eksimise kvalifitseerimine on jäetud hankija otsustada, siis on pakkujal seda raske ette näha. Lisaks ei kaldu ettevõtjad selle kohtu sõnul ennast ise süüdistama, esitades loetelu rikkumistest, mida hankija võib kvalifitseerida „rasketeks eksimusteks“. Võistleva menetluse tagamine võiks seega soodustada konkurentsi hankemenetlustes. Teisalt rõhutab eelotsusetaotluse esitanud

kohus, et asjaolu, et ettevõtjal on lubatud esitada tõendeid võetud heastamismeetmete kohta, võimaldab suuremat läbipaistvust, seda enam juhul, kui see ettevõtja teab kõrvaldamise maksimaalse kestuse järgi, kui pika aja jooksul peab ta omal algatusel teatama heastamismeetmetest.

19 Kui vastus esimesele küsimusele on jaatav, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus ka teada, kas direktiivi 2014/24 eespool viidatud sätetel on vahetu õigusmõju. Täpsemalt soovib ta teada, kas võib järeldada, et nende sätete teatud elemendid kujutavad usaldusväärsuse taastamisel endast miinimumtagatisi, mis võimaldavad asuda seisukohale, et need on „piisavalt täpsed ja tingimusteta“, et neil oleks vahetu õigusmõju.

20 Neil asjaoludel otsustas Raad van State (Belgia kõrgeima halduskohtuna tegutsev riiginõukogu) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas [direktiivi 2014/24] artikli 57 lõike 4 punkte c ja g koostoimes artikli 57 lõigetega 6 ja 7 tuleb tõlgendada nii, et viidatud sätetega on vastuolus niisugune tava, mille kohaselt kohustatakse ettevõtjat esitama omal algatusel tõend oma usaldusväärsuse tõendamiseks võetud meetmete kohta?

2. Kas juhul, kui vastus on jaatav, on selliselt tõlgendatud direktiivi [2014/24] artikli 57 lõike 4 punktidel c ja g koostoimes artikli 57 lõigetega 6 ja 7 vahetu õigusmõju?“

Eelotsuse küsimuste analüüs

Sissejuhatavad märkused

21 Kõigepealt tuleb märkida, et kuna direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6 sätetele, mille tõlgendamist taotletakse, ei vasta ükski liidu riigihankealastes õigusnormides sisalduv säte, mis oleks vastu võetud kuni selle direktiivi vastuvõtmise ja jõustumise kuupäevani, on esitatud eelotsuse küsimused asjakohased üksnes juhul, kui see direktiiv on põhikohtuasjas käsitletava olukorra suhtes kohaldatav. Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et see on nii seetõttu, et hanketeade avaldati 11. ja 13. mail 2016, see tähendab pärast 18. aprilli 2016, mil vastavalt direktiivi 2014/24 artiklitele 90 ja 91 pidid liikmesriigid esiteks olema selle direktiivi üle võtnud ja teiseks, mil direktiiv 2004/18 tunnistati kehtetuks.

22 Euroopa Kohtule esitatud toimikust nähtub siiski, et sellele hanketeatele eelnes eelteade, mis avaldati 17. oktoobril 2015, mil direktiiv 2004/18 oli veel kohaldatav.

23 Kõigepealt olgu märgitud, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt kuulub põhimõtteliselt kohaldamisele direktiiv, mis kehtib kuupäeval, mil hankija valib kohaldatava menetluse liigi ning otsustab lõplikult küsimuse, kas riigihankelepingu sõlmimiseks on nõutav eelneva hankemenetluse korraldamine või mitte. Seevastu ei ole kohaldatavad sellise direktiivi sätted, mille ülevõtmise tähtaeg möödus pärast seda kuupäeva (27. novembri 2019. aasta kohtuotsus Tedeschi ja Consorzio Stabile Istant Service, C-402/18, EU:C:2019:1023, punkt 29 ja seal viidatud kohtupraktika).

24 Võttes käesoleval juhul arvesse asjaolu, et eelteade avaldati enne direktiivi 2014/24 ülevõtmise tähtaega, samas kui hanketeade avaldati sellest hilisemal kuupäeval, peab eelotsusetaotluse esitanud kohus käesoleval juhul kontrollima, millisel kuupäeval valis hankija menetluse liigi, mida ta kavatses kohaldada, ning otsustas lõplikult küsimuse, kas põhikohtuasjas käsitletava riigihankelepingu sõlmimiseks oli nõutav eelneva hankemenetluse korraldamine või mitte.

Esimene küsimus

25 Esimese küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2014/24 artikli 57 lõiget 6 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus liikmesriigi tava, mille kohaselt on asjaomane ettevõtja kohustatud hankemenetluses taotluse või pakkumuse esitamisel omal algatusel esitama tõendid võetud heastamismeetmete kohta, et tõendada oma usaldusväärsust olenemata sellest, et tema puhul esineb nimetatud direktiivi artikli 57 lõikes 4 sätestatud fakultatiivne kõrvaldamise alus, juhul kui sellist kohustust ei tulene ei kohaldatavatest liikmesriigi õigusnormidest ega hanke alusdokumentidest.

26 Sellega seoses tuleb kõigepealt korrata, et direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6 kohaselt võib iga ettevõtja, kelle puhul esineb mõni artikli 57 lõikes 4 osutatud fakultatiivne hankemenetlusest kõrvaldamise alus, esitada tõendid selle kohta, et tema võetud meetmed on piisavad tõendamaks tema usaldusväärsust, ning selles sättes on täpsustatud, et kui neid tõendeid peetakse piisavaks, siis ei kõrvaldata asjaomast ettevõtjat sel põhjusel hankemenetlusest. See säte kehtestab seega heastamismeetmete korra (*self-cleaning*), mis annab ettevõtjatele sellega seotud õiguse, mille liikmesriigid peavad selle direktiivi ülevõtmisel tagama, järgides viimases sätestatud tingimusi (vt analoogia alusel seoses Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. veebruari 2014. aasta direktiivi 2014/23/EL kontsessioonilepingute sõlmimise kohta (ELT 2014, L 94, lk 1) artikli 38 lõikega 9, mis vastab direktiivi 2014/24 artikli 57 lõikele 6, 11. juuni 2020. aasta kohtuotsus Vert Marine, C-472/19, EU:C:2020:468, punktid 16 ja 17).

27 Tuleb märkida, et ei direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6 sõnastuses ega selle direktiivi põhjenduses 102 ei ole täpsustatud, kuidas ja millises riigihankemenetluse etapis võib tõendeid heastamismeetmete kohta esitada.

28 Neil asjaoludel tuleb märkida, et kui lähtuda üksnes direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6 sõnastusest, siis võib ettevõtjatele antud võimalust esitada tõendeid võetud heastamismeetmete kohta samahästi kasutada nii nende endi kui ka hankija algatusel, samamoodi nagu seda võib teha nii hankemenetluses osalemise taotluse või pakkumuse esitamisel kui ka menetluse hilisemas etapis.

29 Seda tõlgendust kinnitab direktiivi 2014/24 artikli 57 lõikega 6 taotletav eesmärk. Nähes ette, et igal ettevõtjal peab olema võimalus esitada tõendeid heastamismeetmete kohta, on selle sätte eesmärk nimelt rõhutada ettevõtja usaldusväärsuse tähtsust ning tagada ettevõtjate objektiivne hindamine ja tõhus konkurents (vt analoogia alusel 11. juuni 2020. aasta kohtuotsus Vert Marine, C-472/19, EU:C:2020:468, punkt 22). Seda eesmärki on samas võimalik saavutada, esitades tõendeid heastamismeetmete kohta hankemenetluse mis tahes etapis enne edukaks tunnistamise otsuse tegemist, kusjuures oluline on see, et ettevõtjal on võimalus tuua esile ja lasta hinnata meetmeid, mis tema arvates võimaldavad heastada tema puhul esinevat hankemenetlusest kõrvaldamise alust.

30 Seda tõlgendust toetab ka direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6 kontekst. Sellega seoses tuleb meenutada, et direktiivi artikli 57 lõike 7 kohaselt peavad liikmesriigid kehtestama selle artikli ja seega ka selle artikli lõike 6 kohaldamise tingimused liidu õigust järgides. Kaalutlusõiguse raames, mis neil on direktiivi artikli 57 lõikes 6 sätestatud menetlusnormide kindlaksmääramisel (vt analoogia alusel 11. juuni 2020. aasta kohtuotsus Vert Marine, C-472/19, EU:C:2020:468, punkt 23), võivad liikmesriigid ette näha, et heastamismeetmete kohta peab asjaomane ettevõtja hankemenetluses osalemise taotluse või pakkumuse esitamisel tõendeid esitama omal algatusel, nagu nad võivad samuti ette näha, et sellise tõendi võib esitada ka siis, kui hankija on seda ettevõtjalt menetluse hilisemas etapis ametlikult küsinud.

31 See liikmesriikide kaalutlusõigus ei piira siiski direktiivi 2014/24 sätteid, mis näevad ettevõtjatele ette võimaluse esitada omal algatusel tõendeid heastamismeetmete kohta juba siis, kui nad esitavad hankemenetluses osalemise taotluse või pakkumuse. Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 49 sisuliselt märkis, näeb direktiivi 2014/24 artikli 59 lõike 1 punkt a ette, et hankijad peavad selliste

taotluste või pakkumuste esitamisel aktsepteerima Euroopa ühtset hankedokumenti, mis on dokument, millega ettevõtja kinnitab ausõnaliselt, et tema puhul esineb mõni hankemenetlusest kõrvaldamise alus ja et ta on võtnud meetmed oma usaldusväärsuse taastamiseks, mida võidakse hiljem kontrollida.

32 Samas ei ole direktiivi 2014/24 artikli 59 sätetega, mis käsitlevad Euroopa ühtset hankedokumenti, vastuolus see, kui liikmesriigid otsustavad käesoleva kohtuotsuse punktis 30 viidatud kaalutlusõiguse raames jätta hankijale õiguse nõuda pärast hankemenetluses osalemise taotluse või pakkumuse esitamist tõendeid heastamismeetmete kohta ja seda isegi juhul, kui taotlusele või pakkumusele on lisatud Euroopa ühtne hankedokument.

33 Direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6 grammatilisest, teleoloogilisest ja süstemaatilisest tõlgendusest, mis on esitatud käesoleva kohtuotsuse punktides 27–30, nähtub, et selle sättega ei ole vastuolus see, kui asjaomane ettevõtja esitab heastamismeetmete kohta tõendid omal algatusel või hankija sõnaselgel nõudmisel, olgu siis taotluse või pakkumuse esitamise ajal või hoopis hankemenetluse hilisemas etapis.

34 Seejärel tuleb täpsustada, et nagu nähtub direktiivi 2014/24 artikli 57 lõikest 7, on liikmesriigid artikli 57 kohaldamise tingimuste kindlaksmääramisel kohustatud järgima liidu õigust. Täpsemalt ei pea nad silmas pidama mitte ainult direktiivi 2014/24 artiklis 18 sätestatud riigihangete põhimõtteid, mille hulka kuuluvad eelkõige võrdse kohtlemise, läbipaistvuse ja proportsionaalsuse põhimõte, vaid ka kaitseõiguste tagamise põhimõtet, mis liidu õiguse aluspõhimõttena, mille lahutamatuks osaks on õigus olla ära kuulatud, kuulub kohaldamisele, kui haldusasutus kavatseb teha isiku suhtes talle ebasoodsa otsuse, näiteks hankemenetlusest kõrvaldamise otsuse (20. detsembri 2017. aasta kohtuotsus Prequ' Italia, C-276/16, EU:C:2017:1010, punktid 45 ja 46 ning seal viidatud kohtupraktika).

35 Seetõttu tuleb kõigepealt korrata, et esiteks nõuab läbipaistvuse põhimõte, et kõik hankemenetluse tingimused ja kord peavad hanketeates või hanke alusdokumentides olema selgelt, täpselt ja üheselt mõistetavalt sõnastatud, et võimaldada kõigil mõistlikult informeeritud ja tavapäraselt tähelepanelikel ettevõtjatel mõista nende täpset ulatust ja nendest ühtemoodi aru saada (14. detsembri 2016. aasta kohtuotsus Connexxion Taxi Services, C-171/15, EU:C:2016:948, punkt 40 ja seal viidatud kohtupraktika). Teiseks nõuab võrdse kohtlemise põhimõte, et hankest huvitatud ettevõtjatel oleks pakkumuste koostamisel võrdsed võimalused, et neile oleksid menetluse nõuded täpselt teada ja nad saaksid olla kindlad, et samad nõuded kehtivad kõikide konkurentide suhtes (14. detsembri 2016. aasta kohtuotsus Connexxion Taxi Services, C-171/15, EU:C:2016:948, punkt 39 ja seal viidatud kohtupraktika).

36 Sellest tuleneb, et kui liikmesriik näeb ette, et tõendeid heastamismeetmete kohta võib esitada üksnes ettevõtja omal algatusel taotluse või pakkumuse esitamisel, ilma et sellel ettevõtjal oleks võimalik menetluse hilisemas etapis selliseid tõendeid esitada, siis nõuavad läbipaistvuse ja võrdse kohtlemise põhimõte, nagu ka kohtujurist oma ettepaneku punktides 66 ja 67 sisuliselt leidis, et ettevõtjaid oleks enne selgelt, täpselt ja üheselt mõistetavalt teavitatud sellise kohustuse olemasolust, et see teave oleks otsesõnu hanke alusdokumentides esitatud või et neis dokumentides oleks viidatud asjakohastele riigisisestele õigusnormidele.

37 Järgmiseks tähendab õigus olla ära kuulatud, nagu kohtujurist oma ettepaneku punktides 90 ja 91 sisuliselt märkis, et neil ettevõtjatel peab olema võimalik selleks, et nad saaksid tõhusalt ja tegelikult oma seisukohad asjaomases taotluses või pakkumuses esitada, ise välja tuua need hankemenetlusest kõrvaldamise alused, mida hankija võib nende suhtes kohaldada hanke alusdokumentides sisalduva teabe ja neid reguleerivate riigisiseste õigusnormide alusel.

38 Lõpuks olgu märgitud, et kuna ettevõtjate kohustus esitada omal algatusel tõendeid heastamismeetmete kohta oma taotluses või pakkumuses ei kujuta endast ebamõistlikku takistust heastamismeetmete korra kohaldamisele, siis on see kohustus, kui seda kasutatakse käesoleva kohtuotsuse punktides 36 ja 37 korratud tingimustel, kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega, mille kohaselt ei või liikmesriikide või hankijate poolt direktiivi 2014/24 sätete kohaldamiseks kehtestatud

eeskirjad, nii nagu eeskirjad, mis on mõeldud selle direktiivi artikli 57 rakendamise tingimuste kindlaks määramiseks, minna kaugemale sama direktiiviga ette nähtud eesmärkide saavutamiseks vajalikust (vt selle kohta 30. jaanuari 2020. aasta kohtuotsus Tim, C-395/18, EU:C:2020:58, punkt 45 ja seal viidatud kohtupraktika).

39 Käesoleval juhul tuleb märkida, nagu märgib ka eelotsusetaotluse esitanud kohus, et kuigi Belgia Kuningriik võttis 17. juuni 2016. aasta seaduse artikliga 70 oma riigisisesesse õigusesse üle direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6, täpsustades, et tõendeid heastamismeetmete kohta peab ettevõtja esitama omal algatusel, ei olnud see seadus veel jõustunud ei hanketeate avaldamise kuupäeval ega ka põhikohtuasja kaebajate poolt pakkumuse esitamise kuupäeval. Lisaks nähtub Euroopa Kohtule esitatud toimikust, et kuigi hanke alusdokumentides on korratud tollal kehtinud liikmesriigi õigusnormides sätestatud hankemenetlusest kõrvaldamise aluseid, ei olnud neis dokumentides sõnaselgelt märgitud, et asjaomane ettevõtja peab sellise tõendi esitama omal algatusel.

40 Neil asjaoludel ja ilma et see piiraks põhikohtuasja kaebajatel lasuvat läbipaistvus- ja lojaalsusnõudest tulenevat kohustust teavitada hankijat rasketest ametialastest eksimustest, mille nad on toime pannud sama hankijaga sõlmitud varasemate hankelepingute täitmisel, võisid need kaebajad juba üksnes direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6 alusel mõistlikult eeldada, et hankija palub neil hiljem esitada tõendid heastamismeetmete kohta, mida nad on võtnud kõigi nende fakultatiivsete hankemenetlusest kõrvaldamise aluste heastamiseks, mida hankija võib neile ette heita.

41 Samuti nähtub 3. oktoobri 2019. aasta kohtuotsuse Delta Antrepriză de Construcții și Montaj 93 (C-267/18, EU:C:2019:826) punktidest 34–37 – mis käsitlevad selliste riigisiseste õigusnormide rikkumist, milles ei täpsustata, kas ettevõtja peab tõendid heastamismeetmete võtmise kohta esitama omal algatusel või mitte, ega ka seda, millises menetlusetapis ta peab seda tegema –, et kuigi ettevõtja on kohustatud hankijat teavitama juba hankemenetluses taotluse või pakkumuse esitamisel varasema hankelepingu ülesütlemisest selle olulise rikkumise tõttu, peab hankija, kui ta otsustab, et esineb sellisest ülesütlemisest või sellest teavitamata jätmisest tingitud hankemenetlusest kõrvaldamise alus, sellegipoolest jätma asjaomasele ettevõtjale võimaluse esitada tõendeid võetud heastamismeetmete kohta.

42 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esimesele küsimusele vastata, et direktiivi 2014/24 artikli 57 lõiget 6 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus tava, mille kohaselt on ettevõtja kohustatud hankemenetluses taotluse või pakkumuse esitamisel omal algatusel esitama tõendid võetud heastamismeetmete kohta, et tõendada oma usaldusväärsust olenemata sellest, et tema puhul esineb nimetatud direktiivi artikli 57 lõikes 4 sätestatud fakultatiivne kõrvaldamise alus, juhul kui sellist kohustust ei tulene ei kohaldatavatest liikmesriigi õigusnormidest ega hanke alusdokumentidest. Seevastu ei ole selline kohustus vastuolus nimetatud direktiivi artikli 57 lõikega 6, kui see on kohaldatavates riigisisestes õigusnormides selgelt, täpselt ja ühemõtteliselt ette nähtud ning sellest on asjaomast ettevõtjat hanke alusdokumentides teavitatud.

Teine küsimus

43 Teise küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitust, kas direktiivi 2014/24 artikli 57 lõiget 6 tuleb tõlgendada nii, et sellel on vahetu õigusmõju.

44 Selles osas tuleneb väljakujunenud kohtupraktikast, et kõigil juhtudel, kui direktiivi sätted on nende sätete sisu silmas pidades tingimusteta ja piisavalt täpsed, saab neile liikmesriigi kohtus riigi vastu tugineda nii juhul, kui riik on jätnud direktiivi riigisisesesse õigusesse ette nähtud tähtaja jooksu üle võtmata, kui ka juhul, kui direktiiv on üle võetud ebaõigesti (13. veebruari 2019. aasta kohtuotsus Human Operator, C-434/17, EU:C:2019:112, punkt 38).

45 Käesoleval juhul tuleb märkida, et nagu nähtub eelotsusetaotluse sisust, jõustus 17. juuni 2016. aasta seadus, millega võeti Belgia õigusesse üle direktiiv 2014/24, alles 30. juunil 2017, see tähendab pärast selle direktiivi ülevõtmise tähtaja möödumist 18. aprillil 2016. Seega on nimetatud direktiivi artikli 57 lõike 6 vahetu õigusmõju küsimus asjakohane.

46 Euroopa Kohus on täpsustanud, et liidu õigusnorm on esiteks tingimusteta siis, kui selles sätestatud kohustusega ei kaasne ühtegi tingimust ja selle täitmine või tagajärgede tekkimine ei eelda ühegi õigusakti vastuvõtmist liidu institutsiooni või liikmesriigi poolt ning teiseks, kui selle õigusnormiga kehtestatakse üheselt mõistetavalt kohustus, siis piisavalt täpne selleks, et õigussubjekt saaks sellele tugineda ning kohus seda rakendada (1. juuli 2010. aasta kohtuotsus Gassmayr, C-194/08, EU:C:2010:386, punkt 45 ja seal viidatud kohtupraktika).

47 Lisaks on Euroopa Kohus otsustanud, et isegi kui mõne direktiivi puhul on liikmesriikidele selle ülevõtmise korra vastuvõtmisel jäetud teatud kaalutlusõigus, võib selle direktiivi sätet pidada tingimusteta ja täpseks siis, kui see paneb liikmesriikidele üheselt mõistetavalt konkreetse tulemuse saavutamise kohustuse, millega ei kaasne ühtegi tingimust selles sätestatud normi kohaldamiseks (vt selle kohta 5. oktoobri 2004. aasta kohtuotsus Pfeiffer jt, C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, punktid 104 ja 105, ning 14. oktoobri 2010. aasta kohtuotsus Fuß, C-243/09, EU:C:2010:609, punktid 57 ja 58).

48 Käesoleval juhul tuleb asuda seisukohale, et nähes ette, et iga ettevõtja võib esitada tõendeid selle kohta, et tema võetud meetmed on piisavad tõendamaks tema usaldusväärsust olenemata sellest, et tema puhul esineb hankemenetlusest kõrvaldamise alus, annab direktiivi 2014/24 artikli 57 lõige 6 ettevõtjatele õiguse, mis esiteks on üheselt mõistetav ja teiseks seab liikmesriikidele kohustuse saavutada tulemus, millele asjaomane ettevõtja saab tugineda ja mida saab tema huvides kohaldada, isegi kui vaatamata direktiivi artikli 57 lõike 7 alusel liikmesriikidele pandud kohustusele kehtestada selle kohaldamise materiaalsed ja menetluslikud tingimused, ei ole seda riigisisesesse õigusesse üle võetud.

49 Sõltumata direktiivi 2014/24 artikli 57 lõike 6 konkreetsetest kohaldamisviisidest, näeb see säte tegelikult piisavalt täpselt ja tingimusteta, käesoleva kohtuotsuse punktis 46 viidatud kohtupraktika tähenduses, ette, et asjaomast ettevõtjat ei või hankemenetlusest kõrvaldada, kui ta suudab hankijale rahuldaval viisil tõendada, et võetud heastamismeetmed taastavad oma usaldusväärsuse olenemata sellest, et tema puhul esineb hankemenetlusest kõrvaldamise alus. Järelikult näeb direktiivi artikli 57 lõige 6 ette ettevõtjale antud minimaalse kaitse, sõltumata liikmesriikidele selle sätte menetluslike tingimuste kindlaksmääramisel jäetud kaalutlusõigusest (vt selle kohta 14. juuli 1994. aasta kohtuotsus Faccini Dori, C-91/92, EU:C:1994:292, punkt 17, ja 5. oktoobri 2004. aasta kohtuotsus Pfeiffer jt, C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, punkt 105). Öeldu kehtib seda enam, et nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 102 sisuliselt märkis, kehtestab direktiivi artikli 57 lõige 6 heastamismeetmete korra ja ettevõtjale antud õiguse põhielemendid, tuues välja, millised asjaolud peavad olema vähemalt tõendatud ja nende hindamise kriteeriumid.

50 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb teisele küsimusele vastata, et direktiivi 2014/24 artikli 57 lõiget 6 tuleb tõlgendada nii, et sellel on vahetu õigusmõju.

Kohtukulud

51 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (neljas koda) otsustab:

1. **Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esimesele küsimusele vastata, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. veebruari 2014. aasta direktiivi 2014/24/EL riigihangete kohta ja direktiivi 2004/18/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (muudetud komisjoni 24. novembri 2015. aasta delegeeritud määrusega (EL) 2015/2170) artikli 57 lõiget 6 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus tava, mille kohaselt on ettevõtja kohustatud hankemenetluses taotluse või pakkumuse esitamisel omal algatusel esitama tõendid võetud heastamismeetmete kohta, et tõendada oma usaldusväärsust olenemata sellest, et tema puhul esineb nimetatud direktiivi, mida on muudetud delegeeritud määrusega 2015/2170, artikli 57 lõikes 4 sätestatud fakultatiivne kõrvaldamise alus, juhul kui sellist kohustust ei tulene ei kohaldatavatest liikmesriigi õigusnormidest ega hanke alusdokumentidest. Seevastu ei ole selline kohustus vastuolus nimetatud direktiivi, mida on muudetud delegeeritud määrusega 2015/2170, artikli 57 lõikega 6, kui see on kohaldatavates riigisisestes õigusnormides selgelt, täpselt ja ühemõtteliselt ette nähtud ning sellest on asjaomast ettevõtjat hanke alusdokumentides teavitatud.**

2. **Direktiivi 2014/24, mida on muudetud delegeeritud määrusega 2015/2170, artikli 57 lõiget 6 tuleb tõlgendada nii, et sellel on vahetu õigusmõju.**

Allkirjad